

SEÇİM SİSTEMLERİ, TÜRKİYE'DEKİ UYGULAMALARI VE ORTAYA ÇIKAN İKTİDAR YAPILARI

MÜGE YÜCE

Giriş

Seçim, bir kamu görevini yürütecek kişi veya kurulun, ilgili seçmenlerce, çok sayıda aday arasında yapılacak tercihlerle belirlenmesidir (Türk, 2006;76). Daha farklı bir tanıma göre ise *seçim olgusu*, yönetilenlerin yönetenleri belirlemesiyle sonuçlanan hukuksal yöntemler ve işlemler bütünü olarak tanımlanabilir (Cotteret-Emeri,1975;11). Bilindiği üzere özellikle Fransız İhtilali'nden sonra halkın egemen olduğu demokratik sistemlerin oluşum süreci başlamış, halk her geçen gün kendi istek ve ihtiyaçlarını gerçekleştirecek yönetimleri yine kendilerinin belirledikleri sistemle iktidara getirme yolunda adımlar atmıştır. XIX. yy'ın yaygın akımlarından milli egemenlik ve demokrasi de bugünkü yönetim ve seçim sistemlerini belirleyen temel zemini oluşturmuştur.

Artan nüfus ve toplumlar içinde farklılaşan düşünce grupları halkın birebir yönetime katılmasını imkansız kılan başlıca özelliklerdir. Bu nedenle, halkın egemenliğini doğrudan değil de *seçtiği* temsilciler aracılığıyla kullandığı temsili demokrasi uygulamaları günümüzdeki modern demokratik sistemlerin başlıca özelliğidir. Burada değinilmesi gereken ve bu çalışmanın da amacını oluşturan temel sorun, bu "seçim" şeklinin nasıl olacağı, seçim sisteminin uygulanacak topluma en uygun ve verimli olacak şekilde nasıl uyarlanacağıdır. Duverger'in de belirttiği gibi, bir rejimin değerinin, geniş ölçüde onu oluşturan yönetici kişilerin değerine bağlı olduğu, bu yüzden bunların seçilme yöntemlerinin rejimin esas temellerinden biri olduğu da unutulmamalıdır (Duverger,1986;12).

A.SEÇİM SİSTEMİ VE TÜRLERİ

I. Seçim Sistemi tanımı

Temsili demokrasilerde iktidara giden yolun rotası demek olan seçim sistemlerinin birbirini geniş ölçüde kapsayan fakat bazı noktalarda birbirinden ayrışan çeşitli tanımları vardır. Bir tanıma göre *seçim sistemi*, vatandaşların oylarının temsilcilerin sandalyelerine çevrilme mekanizmasıdır (Lijphart,1994). Geniş anlamda seçim sistemi denilince ise seçim ile ilgili tüm özellikler akla gelir. Örneğin; seçme ve seçilme yeterliliği, adaylara ilişkin kurallar, oy verme usulleri, seçimlerin yönetim ve denetimi (Yenidoğan,2005). Bu iki tanımı da genelleyebilecek olan bir diğer tanım da seçim sistemini, halkın siyasal erkini (vereceği oylarla) devredeceği temsilcisinin belirlenmesinde gereken kuralları gösteren usul olarak açıklamaktadır (Ateş,2006;1).

II. Seçim Sistemi Türleri

Bugüne kadar ülkemizde ve diğer demokratik ülkelerde uygulanan seçim sistemlerini üç başlık altında sınıflandırabiliriz.

- Çoğunluk esasına dayanan sistemler
- Nispi temsil esasına dayanan sistemler
- Karma sistemler

II.a. Çoğunluk Esasına Dayanan Seçim Sistemleri

Çoğunluk esasına dayanan seçim sistemleri adından da anlaşılacağı üzere bir seçim bölgesinde seçilecek adaylardan en çok oyu alan adayın seçilmesidir. Bu sistemin uygulanmasında farklı yöntemler vardır. Tek turlu ve iki turlu çoğunluk sistemi olarak ayrılan bu yöntemlerden tek turlu çoğunluk sistemi de kendi arasında ayrılmaktadır.

Tablo-1: Çoğunluk Esasına Dayalı Seçim Sistemi Türleri

Tek turlu çoğunluk sistemi	İki turlu çoğunluk sistemi
• Tek turlu dar bölge seçim sist.	
• Liste usulü (blok oy) seçim sist.	
• Alternatif oy sistemi	

Tek turlu dar bölge çoğunluk sistemi: Tek isimli tek turlu çoğunluk sistemi diye de geçmektedir. Sistemin uygulanış biçiminde ülke, her seçim bölgesinden tek adayın çıkarılacağı küçük seçim çevrelerine bölünür. Her seçim çevresinde çoğunluk esas gereği en çok oyu alan aday milletvekili seçilir.

Blok oy: Listeli tek turlu çoğunluk sistemi olarak da geçer. Bu sistemde her seçim çevresinden birden çok kişi milletvekili olarak seçilebilir. Aday esaslı veya parti esaslı blok oy olarak iki şekilde oylama yapılabilir. Aday esaslı oylamada seçmenler partilere değil adaylara oy verirler ve en çok oyu alan adaylar milletvekili seçilir. Parti esaslı oylamada ise seçmenler partilere oy verirler ve bir oy farkla dahi olsa en çok oyu alan parti o seçim çevresindeki bütün milletvekillerini kazanır.

Alternatif oy: Her seçim çevresinden bir adayın seçildiği sistemde seçmenler, seçime katılan adayları sıralayarak oylama yaparlar. Oyların yarısından bir fazlasını alan aday seçilir.

İki turlu çoğunluk sistemi: Seçimler iki turlu olarak gerçekleşir. Genellikle bir adayın seçileceği seçim çevrelerinde ilk tur yapılan seçimlerde %50 oy oranını aşan adaylar seçilir. Eğer bu oranı yakalayan aday olmazsa ilk turda belirli oy oranını aşan adaylar arasında ikinci tur seçimler yapılır ve çoğunluğu sağlayan aday seçilir.

Çoğunluk Esasına Dayanan Seçim Sisteminin Avantajları

- Genellikle ülkedeki büyük partilerin seçilmesini sağladığından ‘‘yönetimde istikrar’’ ilkesinin uygulanmasına zemin hazırlar,
- Özellikle dar bölge seçim sisteminde adaylarla seçmenlerin birebir iletişimini sağlayarak, doğru seçimler yapılmasını olanaklı kılar,
- Güçlü bir muhalefet oluşmasına neden olur.

Çoğunluk Esasına Dayanan Seçim Sisteminin Dezavantajları

- Sadece büyük partilerin mecliste temsilini sağladığından ‘‘temsilde adalet’’ ilkesine zarar verir,
- Çoğunluğu sağlayamayan parti, oy oranı ne olursa olsun temsil edilemediğinden boşa giden oy sayısı çok fazladır,
- Oy oranı yüksekliğine rağmen partisinin temsil edilmediğini gören halkta sisteme karşı güvensizlik oluşur.

II.b.Nispi Temsil Esasına Dayanan Seçim sistemleri

Nispi Temsil, adaylarını liste usulüne dayanarak belirleyen partilerin, her seçim çevresinde aldıkları oy oranına göre milletvekili çıkarmalarını sağlayan bir seçim sistemidir. Nispi temsil esaslı seçim sistemleri ulusal düzeyde ve seçim çevresi düzeyinde olmak üzere ikiye ayrılır.

Tablo-2:Nispi Temsil Esasına Dayalı Seçim sistemleri

Seçim Çevresi Düzeyinde	Ulusal Düzeyde

• En Büyük Artık Usulü	
• En Kuvvetli Ortalama Usulü	
• Milli Bakiye (Ulusal Artık) sistemi	
• d'Hont Usulü	

Kaynak: Kemal Gözler, 2004, Anayasa Hukuku'na Giriş

Ulusal düzeyde nispi temsil: Bu sistemde tüm ülke bir seçim çevresi olarak kabul edilir ve partiler meclisteki toplam milletvekili sayısı kadar aday gösterirler. Ülke genelinde geçerli oylar milletvekili sayısına bölünerek ‘ulusal seçim kotası’ bulunur ve partiler aldıkları oy oranına göre milletvekili çıkarırlar (Gözler,2004).

Seçim çevresi düzeyinde nispi temsil: Bu sisteme göre de ülke birden çok milletvekili çıkaran seçim çevrelerine bölünür. Partiler her seçim çevresinde aldığı oy oranına göre milletvekili çıkarır. Nispi temsil esasına göre yapılan seçimlerde ortaya çıkan artık oyların değerlendirme dışı kalması sorununu gidermek için yukarıda tabloda gösterilen dört sistemden birisi tercih edilebilir. Türkiye’de özellikle son kırk yıldır d'Hont sistemi uygulanmış, bu sistemin de barajlı ve barajsız yöntemleri denenmiştir.

Nispi Temsil Esasına Dayanan Sistemin Avantajları

- Kullanılan oyların çoğunluğunun değerlendirilmesini sağlayarak, ‘temsilde adalet’ ilkesinin gerçekleştirilmesini olanaklı kılar,
- Toplumdaki farklı siyasi eğilimlerin ve görüşlerin mecliste temsil edilmesini sağlar,
- Çoğunluk sistemine kıyasla daha az oyun boşa gitmesini sağlar,
- Küçük partilerin temsilini mümkün kılarak, sisteme yeni ve dinamik güçler kazandırır.

Nispi Temsil Esasına Dayanan Sistemin Dezavantajları

- Mecliste birden çok partinin temsili sağlanmakla beraber tek bir partinin iktidara gelmesi zordur,
- Koalisyon hükümetlerinin kurulması ile istikrarsız yönetimler meydana gelir,
- ‘Yönetimde istikrar’ ilkesi sağlanamaz,

- Seçmenler ile milletvekilleri arasında zayıf bir bağın oluşmasına sebep olur.

II.c.Karma Sistemler

Karma seçim sistemlerinin üretilmesi ve uygulanmasının çok değişik amaçları vardır. Genellikle iki ana sistemin sakıncalarını gidermek amacı güdülür (Yavaşgel, 2004;130). Bu seçim sisteminde iki uçta yer alan çoğunluk esaslı ve nispi temsil esaslı sistemlerin bazı özellikleri alınarak ülke yapısına göre değişen bir seçim sistemi oluşturulur. Toplam milletvekili sayısının ne kadarının çoğunluk esasına, ne kadarının da nispi temsil sistemine göre belirleneceği her ülkeye göre değişmektedir (Özkan,2007;111). Karma sistemlerin üretilmesinde kullanılan teknikler; seçim çevrelerinin yeniden düzenlenmesi için söz konusu çevrelerin ya daraltılmasını ya genişletilmesini ya da genel olarak ülke düzeyinde seçim barajlarının konulmasına yönelik kullanılır (Yavaşgel,2004;131).

Seçim sistemlerinin genel değerlendirmesinde Maurice Duverger'ye göre;

- 1) Nispi Temsil, çok sayıda katı ve bağımsız partiler sistemine götürme eğilimi göstermektedir,
- 2) İki dereceli çoğunluk sistemi ise çok sayıda, esnek ve birbirine bağımlı partiler sistemine götürme eğilimi göstermektedir,
- 3) Tek dereceli çoğunluk sistemi de, ikili partiler sistemine götürme eğilimi göstermektedir (Yavaşgel,2004;58).

B.SEÇİM SİSTEMLERİNİN TÜRKİYE'DEKİ UYGULAMALARI

Demokratik yönetimlerin uygulanması için hayati derecede önem taşıyan seçimler, ortaya çıkardıkları iktidar yapılarıyla, halkın tercihini yansıtmalarıyla bütünlük taşıyan ve bu nedenle üzerinde önemle durulması gereken konulardandır. Seçimlerin yol açacağı sistemlerin daha ‘’adil’’ ve daha ‘’faydalı’’ olması ise hangi seçim sisteminin uygulanacağına karar vermekten geçer.

Seçim sistemlerinin sağladığı iki tür faydadan söz edebiliriz:

- Yönetimde istikrar
- Temsilde adalet

Daha önceki bölümde ele alınan iki farklı seçim sisteminden herhangi birisinin bu iki ilkeyi birden hayata geçirmesi olanaksızdır. Özbudun'un da belirttiği gibi bu iki ilke birbirinin tam karşıtı niteliktedir. Yönetilebilirliđi sağlamaya çalıştığımız ölçüde adalet ilkesinden, temsilde adaleti gerçekleştirmeye çalıştığımız ölçüde de yönetilebilirlik ilkesinden ödün vermemiz zorunludur (Özbudun,1995;13). Ayrıca siyasi partilerin iktidara geldikten sonra seçimlerde kendilerini tekrar iktidar yapacak seçim sistemini getirmeleri ve bu alanda sürekli değişikliklerin yapılması da sosyo-kültürel bir sorun olmakla beraber birçok ülkede uygulanan bir davranıştır. Ancak, kanımızca seçim sistemi, belli bir dönemin kısa vadeli siyasi hesapları ile yine bu çerçevede şu ya da bu partileri siyasal hayatta etkisizleştirmek amacıyla kullanılmamalıdır (Teziç-Yüzbaşıoğlu,2001;23).

Türkiye'nin seçim alanında siyasi tarihine uzanmak istersek Osmanlı Devleti'nin son dönemlerine kadar gidebilmekle beraber bu çalışmanın da amacı gereği daha çok yakın dönem seçim tarihini incelememiz yerinde olacaktır. 1946 yılında çok partili hayata geçiş yapan Türkiye'de değişik seçim sistemleri uygulanmıştır. Aşağıdaki bölümde, seçimlerde uygulanan sistemler ve ortaya çıkan iktidar yapıları ele alınacaktır.

I. Türkiye'de uygulanan seçim sistemleri

Türkiye Cumhuriyeti kuruluş sancılarını atlarmaya çalışmakla beraber 1940'lı yıllara gelindiğinde toplumsal siyasi kültür alanında çok partili siyasi hayata geçiş yapabilecek, farklı seçim programları arasında karar verebilecek olgunluğa erişmişti.

Bu değişim çeşitli iç ve dış dinamikleri içinde barındırıyordu. Örneğin CHP, güdülen politikaları ne tam anlamıyla denetime ne de eleştiriye açık bırakmış, bu da yoğun bir hoşnutsuzluğun birikimine sebep olmuştur. Özellikle İkinci Dünya Savaşı dönemi doğan ekonomik sıkıntılar, bu hoşnutsuzlukları yoğunlaştırmıştır (Sarıbay,2001;51).

Ülkemizde ilk defa 1946 yılında çok partili seçimler yapılmıştır. Bu bölümde, yapılan seçimleri uygulanan sistemin etkilerini görebilmek adına ortaya çıkan sonuçlarıyla ele alacağız.

Tablo-3: 21 Temmuz 1946 Milletvekili Genel Seçimi Sonuçları

Toplam Milletvekili Sayısı	465
Seçime Katılan Partiler	CHP (1), DP (1), MKP, LDP (1), TİÇP, YVİP
Partilerin ve Bağımsızların Çıkardıkları Milletvekili Sayısı	CHP (1) / 397 Milletvekili DP (1) / 61 Milletvekili Bağımsızlar / 7 Milletvekili

Kaynak: TBMM Ad defteri, Dönem: VIII, TBMM Basımevi, 1950

1945 yılında Nuri Demirağ'ın önderliğinde kurulan Milli Kalkınma Partisi ile Türkiye yıllar sonra CHP'den farklı bir partiye oy verme şansını elde etmiştir. Ancak; MKP siyasi hayatta çok fazla etkili olamamış, onun yerini DP almıştır. Nitekim, 1946'de Demokrat Parti kurulduğunda halktan yoğun bir ilgi görmüş, bu hem DP'lileri hem de CHP'lileri şaşırtmıştır. Bunun sonucunda da erken seçime gidilerek 1946'da genel seçimler yapılmıştır. Çoğunluk sisteminin uygulandığı bu seçim döneminde DP yeni kurulan bir parti olmasına rağmen 61 milletvekili çıkarmayı başarmıştır.

1950 seçimlerinde ise DP oyların %53'ünü alarak iktidar olmuş ve Türkiye için DP'li yıllar başlamıştır. Bu seçimlerde de liste usulü çoğunluk sistemi uygulandığından DP aldığı oy oranından daha fazla temsil edilmiştir.

Tablo-4: 14 Mayıs 1950 Milletvekili Genel Seçimi Sonuçları

Seçmen Sayısı		8.905.743				
Oy Kullanan Seçmen Sayısı		7.953.055 (1)				
Seçime Katılma Oranı		%89.3				
Geçerli Oy Sayısı		(*)				
Partiler	Aldığı Oy Sayısı	Oy Oranı (%)	Çıkarılan Milletvekili Sayısı	Meclisteki Sandalye Oranı (%)	Aşkın / Eksik Temsil (+/-)	Mv. Başına Oy Sayısı
CHP (1)	3.176.561	39.4	69	14.2	- 25.2	46.037
DP (1)	4.241.393	52.7	415	85.2	+ 32.5	10.220
MP (1)	250.414	3.1	1	0.2	- 2.9	250.414
Bağımsızlar	383.282	4.8	2	0.4	- 4.4	191.641
Toplam	8.051.650	100.0	487	100.0	+ / - 0.0	16.533

Kaynak: DİE Yayınları ve TBMM Defterleri

1954 ve 1957 yıllarında da DP iktidarını korumuş ve çoğunluk sistemini getirisini olarak mecliste fazla temsil edilmiştir.

Tablo-5: 2 Mayıs 1954 Milletvekili Genel Seçimi

Seçmen Sayısı		10.262.063				
Oy Kullanan Seçmen Sayısı		9.095.617				
Seçime Katılma Oranı		% 88.6				
Geçerli Oy Sayısı		(*)				
Partiler	Aldığı Oy Sayısı	Oy Oranı (%)	Çıkarılan Milletvekili Sayısı	Meclisteki Sandalye Oranı (%)	Aşkın / Eksik Temsil (+/-)	Mv.Başına Oy Sayısı (**)
CHP (1)	3.161.696	35.4	31	5.7	- 29.7	101.990
DP (1)	434.085	4.9	5	0.9	- 4.0	86.817
MP (1)	5.151.550	57.6	502	92.8	+ 35.2	10.262
Bağımsızlar	57.011	0.6	--	--	-0.6	--
Toplam	8.941.660	100.0	541	100.0	+ / - 0.0	16.528

Kaynak: DİE Yayınları ve TBMM Ad Defterleri

Tablo-6: 27 Ekim 1957 Milletvekili Genel Seçimi Sonuçları

Seçmen Sayısı		12.078.623				
Oy Kullanan Seçmen Sayısı		9.250.949				
Seçime Katılma Oranı		% 76.6				
Geçerli Oy Sayısı		(*)				
Partiler	Aldığı Oy Sayısı	Oy Oranı (%)	Çıkarılan Milletvekili Sayısı	Meclisteki Sandalye Oranı (%)	Aşkın / Eksik Temsil (+/-)	Mv.Başına Oy Sayısı (**)
CHP (1)	3.753.136	41.1	178	29.2	- 11.9	21.085
CMP	652.064.	7.1	4	0.6	- 6.5	163.016
DP (1)	4.372.621	47.9	424	69.6	+ 21.7	10.312
HP (1)	350.597	3.8	4	0.6	- 3.2	87.649
Bağımsızlar	4.994	0.1	--	--	- 0.1	--
Toplam	9.133.412	100.0	610	100.0	+/- - 0.0	14.973

Kaynak: DİE Yayınları ve TBMM Ad Defterleri

1950, 1954 ve 1957 yıllarında uygulanan çoğunluk esaslı seçim sistemi sonucunda sistemin doğal getirisi olarak tek partili iktidar yapısı oluşmuş ve DP bu iktidarı hiç kaybetmeyecekmiş gibi davranmıştır. Ülkede ortaya çıkan haksız fiiller ve düzensizlik sonucu 1960 yılında başa geçen askeri yönetim, temsilde adaleti öne çıkaran nispi temsil sistemini getirmiştir.

Tablo-7: 15 Ekim 1961 Milletvekili Genel Seçimi Sonuçları

Seçmen Sayısı		12.925.395				
Oy Kullanan Seçmen Sayısı		10.522.716				
Seçime Katılma Oranı		% 81.0				
Geçerli Oy Sayısı		10.138.035 (*)				
Partiler	Aldığı Oy Sayısı	Oy Oranı (%)	Çıkarılan Milletvekili Sayısı	Meclisteki Sandalye Oranı (%)	Aşkın / Eksik Temsil (+/-)	Mv.Başına Oy Sayısı (**)
AP (1)	3.527.435	34.8	158 (157)	35.1	+ 0.3	22.325
CHP (1)	3.724.752	36.7	173	38.5	+ 1.8	21.530
CMKP	1.415.390	14.0	54	12.0	- 2.0	26.210
YTP (1)	1.391.934	13.7	65	14.4	+ 0.7	21.414
Bağımsızlar	81.732	0.8	--	--	- 0.8	--
Toplam	10.141.243 (*)	100.0	450	100.0	+ / - 0.0	22.536

Kaynak:DİE Yayınları/YSK Bildirisi:17 Ekim 1961 tarih ve 10960 sayılı Resmi Gazete

Tablodan da görüldüğü gibi nispi temsil esasına dayalı çevre barajlı d'Hont sisteminin uygulandığı 1961 seçimlerinde aşkın / eksik temsil oranları çok düşük olmuş ve partilerin aldıkları oy oranları ile çıkardıkları milletvekili sayısı arasındaki fark azalmıştır. Mecliste farklı partilerin temsili sağlanmakla beraber tek parti hükümeti kurulamamıştır. Türkiye, 1961 seçimleriyle birlikte koalisyon hükümetleriyle tanışmıştır.

1965 seçimlerinde ise yeni bir seçim sistemi uygulanmıştır. Milli Bakiye olarak da adlandırılan ulusal artık sisteminde, partilerin seçim çevrelerinde aldıkları ve milletvekillerinin dağılımı sırasında hesaplanmayan artık oyları da değerlendirmeye alınır. Bu sayede alınan her oy değerlendirilmiş olur.

Tablo-8: 10 Ekim 1965 Milletvekili Genel Seçimi Sonuçları

Seçmen Sayısı		13.679.753				
Oy Kullanan Seçmen Sayısı		9.748.678				
Seçime Katılma Oranı		% 71.3				
Geçerli Oy Sayısı		9.307.563 (*)				
Partiler	Aldığı Oy Sayısı	Oy Oranı (%)	Çıkarılan Milletvekili Sayısı	Meclisteki Sandalye Oranı (%)	Aşkın / Eksik Temsil (+/-)	Mv. Başına Oy Sayısı
AP (1)	4.921.235	52.9	240	53.3	+ 0.4	20.505
CHP (1)	2.675.785	28.7	134	29.8	+ 1.1	19.968
CMKP	208.696	2.2	11	2.5	+ 0.3	18.972
MP (2)	582.704	6.3	31	6.9	+ 0.6	18.726
TİP (1)	276.101	3.0	15 (14)	3.3	+ 0.3	18.407
YTP (1)	346.514	3.7	19	4.2	+ 0.5	18.237
Bağımsızlar	296.523	3.2	--	0.0	- 3.2	--
Toplam	9.307.558 (*)	100.0	450	100.0	+ /- 0.0	20.683

Kaynak:DİE Yayınları/ YSK Bildirisi:19 Ekim 1965 tarih ve 12319 sayılı Resmi Gazete

Temsilde adaleti sağlayan en geçerli sistem olan ulusal artık sisteminin uygulandığı 1965 seçimlerinde AP %53.3 oy oranıyla tek parti olarak iktidara gelmiştir.

Tablo-9: 12 Ekim 1969 Milletvekili Genel Seçimi Sonuçları

Seçmen sayısı		14.788.552				
Oy Kullanan Seçmen Sayısı		9.516.035				
Seçime Katılma Oranı		% 64.3				
Geçerli Oy Sayısı		9.086.296 (*)				
Partiler	Aldığı Oy Sayısı	Oy Oranı (%)	Çıkarılan Milletvekili Sayısı	Meclisteki Sandalye Oranı (%)	Aşkın / Eksik Temsil (+/-)	Mv.Başına Oy Sayısı(**)
AP (1)	4.229.712	46.5	256	56.9	+ 10.4	16.522
GP (2)	597.818	6.6	15	3.3	- 3.3	39.854

CHP (1)	2.487.006	27.4	143	31.8	+ 4.4	17.391
MHP (1) (CMKP)	275.091	3.0	1	0.2	- 2.8	275.091
MP (2)	292.961	3.2	6	1.3	-1.9	48.826
TBP	254.695	2.8	8	1.8	- 1.0	31.836
TİP (1)	243.631	2.7	2	0.5	- 2.2	121.815
YTP (1)	197.929	2.2	6	1.3	- 0.9	32.988
Bağımsızlar	511.023	5.6	13	2.9	- 2.7	39.309
Toplam	9.089.866 (*)	100.0	450	100.0	+/- 0.0	20.199

Kaynak:DİE Yayınları/YSK Bildirisi:20 Ekim 1969 tarih ve 13331 sayılı Resmi Gazete

1969 seçimlerinde barajsız d'Hont sistemi uygulanmış ve AP tek parti olarak iktidarı korumuştur. (Yavaşgel,2004;170)

Tablo-10: 14 Ekim1973 Milletvekili Genel Seçimi Sonuçları

Seçmen Sayısı		16.798.164				
Oy Kullanan Seçmen Sayısı		11.223.843				
Seçime Katılma Oranı		% 66.8				
Geçerli Oy Sayısı		10.723.658				
Partiler	Aldığı Oy Sayısı	Oy Oranı (%)	Çıkarılan Milletvekili Sayısı	Meclisteki Sandalye Oranı (%)	Aşkın/Eksik Temsil Oranı (+/-)	Mv.Başına Oy Sayısı (**)
AP (1)	3.197.897	29.8	149	33.1	+ 3.3	21.462
CGP	564.343	5.3	13	2.9	- 2.4	43.411
CHP (1)	3.570.583	33.3	185	41.1	+ 7.8	19.300
DP (2)	1.275.502	11.9	45	10.0	- 1.9	28.344
MHP (1)	362.208	3.4	3	0.7	- 2.7	120.736
MP (2)	62.377	0.6	--	--	- 0.6	--
MSP	1.265.771	11.8	48	10.7	- 1.1	26.370
TBP	121.759	1.1	1	0.2	- 0.9	121.759
Bağımsızlar	303.218	2.8	6	1.3	- 1.5	50.536

Toplam	10.723.658	100.0	450	100.0	+/- 0.0	23.830
---------------	-------------------	--------------	------------	--------------	----------------	---------------

Kaynak: DİE Yayınları/YSK Bildirisi:31 Ekim 1973 tarih ve 14698 sayılı Resmi Gazete

1973 seçimlerinde uygulanan tercihli oy sisteminin de etkisiyle tek parti hükümeti kurulamamış ve CHP ile MSP'nin kurduğu koalisyon hükümeti başa geçmiştir.

Tablo-11: 5 Haziran 1977 Milletvekili Genel Seçimi Sonuçları

Seçmen Sayısı			21.207.303			
Oy Kullanan Seçmen Sayısı			15.358.210			
Seçime Katılma Oranı			% 72.4			
Geçerli Oy Sayısı			14.827.172			
Partiler	Aldığı Oy Sayısı	Oy Oranı (%)	Çıkarılan Milletvekili Sayısı	Meclisteki Sandalye Oranı (%)	Aşkın/Eksik Temsil (+/-)	Mv.Başına Oy Sayısı (**)
AP (1)	5.468.202	36.9	189	42.0	+ 5.1	28.932
CGP	277.713	1.9	3	0.7	- 1.2	92.571
CHP (1)	6.136.171	41.4	213	47.3	+ 5.9	28.808
DP (2)	274.484	1.9	1	0.2	- 1.7	274.484
MHP (1)	951.544	6.4	16	3.6	- 2.8	59.471
MSP	1.269.918	8.6	24	5.3	- 3.3	52.913
TBP	58.540	0.4	--	--	-0.4	--
TİP (2)	20.565	0.1	--	--	- 0.1	--
Bağımsızlar	370.035	2.5	4	0.9	-1.6	92.508
Toplam	14.827.172	100.1*	450	100.0	- 0.1	32.949

Kaynak: DİE Yayınları/YSK Bildirisi:19 Haziran 1977 tarih ve 15971 sayılı Resmi Gazete

1973 ve 1977 seçimlerinden sonra kurulan koalisyon hükümetleriyle ülke genelinde meydana gelen istikrarsız gelişmeler, halkda yönetimde istikrara olan talebi arttırmıştır. 1980 yılında yapılan askeri darbe ve sonrasında uygulanan çifte barajlı seçim sistemleri bu dönemde kurulan koalisyonların tekrar yaşanmamasına yönelik olmuştur.

Tablo-12: 6 Kasım 1983 Milletvekili Genel Seçimi Sonuçları

Seçmen Sayısı		19.767.366				
Oy Kullanan Seçmen Sayısı		18.238.362				
Seçime Katılma Oranı		% 92.3				
Geçerli Oy Sayısı		17.351.510				
Partiler	Aldığı Oy Sayısı	Oy Oranı (%)	Çıkarılan Milletvekili Sayısı	Meclisteki Sandalye Oranı (%)	Aşkın/Eksik Temsil (+/-)	Mv.Başına Oy sayısı
ANAP	7.833.148	45.1	212 (207)	53.0	+ 7.9	36.948
HP (3)	5.285.804	30.5	117	29.2	- 1.3	45.177
MDP	4.036.970	23.3	71	17.8	- 5.5	56.858
Bağımsızlar	195.588	1.1	--	--	- 1.1	--
Toplam	17.351.510	100.0	400	100.0	+/- 0.0	43.378

Kaynak:DİE Yayınları/YSK Bildirisi:14 Kasım 1983 tarih ve Mükerrer:18221 say.Resmi Gazete

1980 darbesinden sonra yapılan kısıtlamalar ve siyasetçilere getirilen yasaklardan sonra 1983’de yapılan seçimlerde hem seçim çevresi barajı hem de %10’luk ülke barajı konmuştur. Bu sayede tek parti iktidarının kurulması için gerekli düzenlemeler yapılmış oluyordu. Nitekim bu seçimlerden ANAP, tek parti iktidarı olarak başa geçmiş ve bir dahaki seçimlerde de iktidar olabilmek için gerekli düzenlemeleri bu kez kendisi yapmıştır.

Tablo-13: 29 Kasım 1987 Milletvekili Genel Seçimi Sonuçları

Seçmen Sayısı (Gümrükler dahil)	26.376.926
Oy Kullanan Seçmen Sayısı (Gümrükler dahil)	24.603.541
Seçime Katılma Oranı	% 93.3

Geçerli Oy Sayısı				23.923.687		
Gümrük Kapılarındaki Geçerli Oy Sayısı				47.942		
Toplam Geçerli Oy Sayısı				23.971.629		
Partiler	Aldığı oy Sayısı	Oy Oranı (%)	Çıkarılan Milletvekili Sayısı	Meclisteki Sandalye Oranı (%)	Aşkın/Eksik Temsil (+/-)	Mv.Başına Oy Sayısı (**)
ANAP	8.704.335	36.3	292	64.9	+ 28.6	29.809
DSP	2.044.576	8.5	--	--	- 8.5	--
DYP	4.587.062	19.1	59	13.1	- 6.0	77.746
İDP	196.272	0.8	--	--	- 0.8	--
MÇP	701.538	2.9	--	--	- 2.9	--
RP	1.717.425	7.2	--	--	- 7.2	--
SHP (1)	5.931.000	24.8	99	22.0	- 2.8	59.909
Bağımsızlar	89.421	0.4	--	--	-0.4	--
Toplam	23.971.629	100.0	450	100.0	+/- 0.0	53.159

Kaynak: DİE Yayınları/YSK Bildirisi:9 Aralık 1987 tarih ve 19659 sayılı Resmi Gazete

Seçim öncesi yapılan değişiklikle 1987 seçimlerinde baraj uygulamasına ek olarak kontenjan usulü de eklenmiştir. Bu sayede iktidar partisi nispliği daraltarak, tek parti iktidarı olarak başa geçmeyi hedeflemiştir. Sonuçlardan gördüğümüz üzere de ANAP yine tek parti iktidarı olarak başa geçmiştir.

Tablo-14: 20 Ekim 1991 Milletvekili Genel Seçimi Sonuçları

Seçmen Sayısı (Gümrükler Dahil)	29.979.123
Oy Kullanan Seçmen Sayısı (Gümrükler dahil)	25.157.089
Seçime Katılma Oranı	% 83.9
Geçerli Oy Sayısı	24.371.474
Gümrük Kapılarındaki Geçerli Oy Sayısı	45.192
Toplam Geçerli Oy Sayısı	24.416.666

Partiler	Aldığı Oy Sayısı	Oy Oranı (%)	Çıkarılan Milletvekili Sayısı	Meclisteki Sandalye Oranı (%)	Aşkın/Eksik Temsil (+/-)	Mv.Başına Oy Sayısı(**)
ANAP	5.862.623	24.0	115	25.6	+ 1.6	50.979
RP	4.121.355	16.9	62	13.8	- 3.1	66.472
SP (1)	108.369	0.4	--	--	- 0.4	--
DYP	6.600.726	27.0	178	39.5	+ 12.5	37.082
DSP	2.624.301	10.8	7	1.6	- 9.2	374.901
SHP	5.066.571	20.8	88	19.5	- 1.3	57.574
Bağımsızlar	32.721	0.1	--	--	- 0.1	--
Toplam	24.416.666	100.0	450	100.0	+/- 0.0	54.258

Kaynak: DİE Yayınları/YSK Bildirisi:17 Kasım 1991 tarih ve 21054 sayılı Resmi Gazete

1991 seçimlerinde de 1987 seçimlerinde uygulanan baraj ve kontenjan usulü sistem uygulanmış fakat bu defa hiçbir parti tek başına iktidar olamamıştır. 1991, 1995 ve 1999 seçimlerinde koalisyon hükümetleri oluşmuştur.

Tablo-15: 24 Aralık 1995 Milletvekili Genel Seçimi Sonuçları

Seçmen Sayısı (Gümrükler dahil)		34.155.981				
Oy Kullanan Seçmen Sayısı (Gümrükler dahil)		29.101.469				
Seçime Katılma Oranı		% 85.2				
Geçerli Oy Sayısı		28.040.392				
Gümrük Kapılarındaki Geçerli Oy Sayısı		86.601				
Toplam Geçerli Oy Sayısı		28.126.993				
Partiler	Aldığı Oy Sayısı	Oy Oranı (%)	Çıkarılan Mv. Sayısı	Meclis-teki Sandalye Oranı (%)	Aşkın / Eksik Temsil (+/-)	Mv. Başına Oy Sayısı(**)
ANAP	5.527.288	19.6	132	24.0	+ 4.4	41.873
CHP (1)	3.011.076	10.7	49	8.9	- 1.8	61.451

DSP	4.118.025	14.6	76	13.8	- 0.8	54.184
DYP	5.396.009	19.2	135	24.6	+5.4	39.970
HADEP	1.171.623	4.2	--	--	- 4.2	--
İP	61.428	0.2	--	--	- 0.2	--
MP(3)	127.630	0.5	--	--	- 0.5	--
MHP(2) (MÇP)	2.301.343	8.2	--	--	- 8.2	--
RP	6.012.450	21.4	158	28.7	+7.3	38.053
YP (1)	36.853	0.1	--	--	- 0.1	--
YDH	133.889	0.5	--	--	- 0.5	--
YDP	95.484	0.3	--	--	- 0.3	--
Bağımsızlar	133.895	0.5	--	--	- 0.5	--
Toplam	28.126.993	100.0	550	100.0	- 0.1	51.140

Kaynak:DİE Yayınları/YSK Bildirisi:17 Kasım 1991 tarih ve 21504 sayılı ResmiGazete

1987 ve 1991 yıllarında uygulanan baraj+kontenjan usulü seçim sistemi 1995 yılında yalnızca ülke barajının uygulandığı seçim sistemine dönüştürülmüştür. Bu sayede de temsilde adalet ilkesinin işlerliği arttırılmaya çalışılmıştır.

Tablo-16: 18 Nisan 1999 Milletvekili Genel Seçimi Sonuçları

Seçmen Sayısı (Gümrükler dahil)		37.495.217				
Oy Kullanan Seçmen Sayısı (Gümrükler dahil)		32.650.070				
Seçime Katılma Oranı		% 87.1				
Geçerli Oy Sayısı		31.119.242				
Gümrük Kaplarındaki Geçerli Oy Sayısı		65.254				
Toplam Geçerli Oy Sayısı		31.184.496				
Partiler	Aldığı Oy Sayısı	Oy Oranı (%)	Çıkarılan Mv.Sayısı	Meclisteki Sandalye Oranı (%)	Aşkın/Eksik Temsil (+/)	Mv. Başına Oy Sayısı**
ANAP	4.122.929	13.2	86	15.6	+ 2.4	47.941
BBP	456.353	1.5	--	--	- 1.5	
BP (2)	78.922	0.2	--	--	- 0.2	
CHP(1)	2.716.094	8.7	--	--	- 8.7	
DBP	24.620	0.1	--	--	- 0.1	

DEPAR	37.175	0.1	--	--	- 0.1	
DP (4)	92.093	0.3	--	--	- 0.3	
DSP	6.919.670	22.2	136	24.7	+ 2.5	50.879
DTP	179.871	0.6	--	--	- 0.6	
DYP	3.745.417	12.0	85	15.5	+ 3.5	44.063
EMEP	51.756	0.2	--	--	- 0.2	
FP (2)	4.805.381	15.4	111	20.2	+ 4.8	43.291
HADEP	1.482.196	4.7	--	--	- 4.7	
İP	57.607	0.2	--	--	- 0.2	
LDP (2)	127.174	0.4	--	--	- 0.4	
MP (3)	79.370	0.3	--	--	- 0.3	
MHP(2)	5.606.583	18.0	129	23.4	+ 5.4	43.461
ÖDP	248.553	0.8	--	--	- 0.8	
SİP (1)	37.680	0.1	--	--	- 0.1	
YDP	44.787	0.1	--	--	- 0.1	
Bağımsızlar	270.265	0.9	3	0.6	- 0.3	90.085
Toplam	31.184.496	100.0	550	100.0	0.0	56.699

Kaynak: DİE Yayınları/YSK Bildirisi:27 Nisan 1999 tarih ve Mükerrer 23678 say. R.G.

Tablo-17: 3 Kasım 2002 Milletvekili Genel Seçim Sonuçları

Seçmen Sayısı (Gümrükler dahil)		41.407.027				
Oy Kullanan Seçmen Sayısı (Gümrükler dahil)		32.768.161				
Seçime Katılma Oranı		% 79.1				
Geçerli Oy Sayısı		31.414.748				
Gümrük Kapılarındaki Geçerli Oy Sayısı		114.035				
Toplam Geçerli Oy Sayısı		31.528.783				
Partiler	Aldığı Oy Sayısı	Oy Oranı (%)	Çıkarılan Mv.Sayısı	Meclisteki Sandalye Oranı (%)	Aşkın/Eksik Temsil (+/-)	Mv.Başına Oy Sayısı**
AKP	10.808.229	34.3	363	66.0	+ 31.7	29.775
ANAP	1.618.465	5.1	--		- 5.1	
BBP	322.093	1.0	--		- 1.0	
BTP	150.482	0.5	--		- 0.5	
CHP (1)	6.113.352	19.4	178	32.4	+ 13.0	34.345
DEHAP	1.960.660	6.2	--		- 6.2	
DSP	384.009	1.2	--		- 1.2	

DYP	3.008.942	9.5	--		- 9.5	
İP	159.843	0.5	--		- 0.5	
GP(3) (YDH)	2.285.598	7.3	--		- 7.3	
LDP (2)	89.331	0.3	--		- 0.3	
MP (3)	68.271	0.2	--		- 0.2	
MHP (2)	2.635.787	8.4	--		- 8.4	
ÖDP	106.023	0.3	--		- 0.3	
SP	785.489	2.5	--		- 2.5	
TKP (2)	59.180	0.2	--		- 0.2	
YP (2)	294.909	0.9	--		- 0.9	
YTP (2)	363.869	1.2	--		- 1.2	
Bağımsızlar	314.251	1.0	9	1.6	+ 0.6	34.912
Toplam	31.528.783	100.0	550	100.0	+/- 0.0	57.325

Kaynak: 9 Kasım 2002 günlü ve 833 sayılı YSK Kararı (10 Kasım 2002 günlü ve 24932 sayılı Resmi Gazete)

Türkiye’de üç dönemde (1950-1960, 1961-1980 ve 1980 sonrası dönem) esas itibariyle üç değişik seçim sistemi uygulanmıştır (Günel,2005;232). Bu üç dönemde uygulanan her sistem farklı bir amaçla getirilmiştir. Ancak; her seçim sistemi değişikliği, siyasi yapıyı amaçlanan hedefe ulaştıramamıştır.

1961 döneminden önce uygulanan çoğunluk esaslı seçim sistemi beklendiği şekilde tek parti hükümetlerini ortaya çıkarmıştır. Aynı zamanda iktidara gelen parti, aldığı oy oranından daha fazla temsil edilmiştir. Yönetimde istikrarı öne çıkaran çoğunluk sisteminin yol açtığı bu durum ülkede farklı seslerin oluşmasına engel teşkil ettiğinden 1961 yılından itibaren nispi temsil esaslı seçim sistemleri uygulanmaya başlamıştır.

Tek parti iktidarının getirdiği olumsuzluklar, darbeyle işbaşına geçen meclisi temsilde adaleti öne çıkaracak şekilde bir düzenlemeye yapmaya itmiştir. Nispi temsil esaslı seçim sistemlerinin uygulanmaya başlaması ile Türkiye koalisyon hükümetleriyle yönetilmeye başlamıştır. 1961 -1980 arası yapılan seçimlerin 3’ü koalisyon 2’si de tek parti iktidarıyla sonuçlanmıştır. 1965 yılında uygulanan Milli Bakiye sistemiyle hem yönetimde istikrar sağlanmış hem de temsilde adalet sağlanmıştır. Fakat, 1973 ve 1977 yıllarında başa gelen koalisyon hükümetleri sonucu ortaya çıkan istikrarsız yapılar yine darbeyle başa geçen yönetimi, Meclis’te çoğulculuğu kısıtlamaya yönelik tedbirler almaya zorlamıştır.

1983 ve sonrasında uygulanan gerek çifte barajlı gerekse ülke barajlı seçim sistemleri ise çoğu zaman istenilenin aksine sonuçlar ortaya çıkarmıştır. Özellikle 1990'lı yıllarda ciddi hükümet istikrarsızlığı ile karşılaşmıştır. Bu nedenle 1950 - 1960 döneminde uygulanan seçim sistemi ile en azından hükümet istikrarı hedefine ulaşılabilmişken, 1980 sonrası uygulanan barajlı nispi temsil sistemi ile ne temsilde adalet hedefine ulaşılabilmiş ne de yönetimde istikrar olgusu sağlanabilmiştir (Günel,2005;232).

II. Türkiye’de uygulanan seçimler ve sistem farklılıkları

Tablo-18: Türkiye’de uygulanan seçim sistemleri

Seçim sistemi	Seçim Dönemi
a.Çoğunluk esasına dayalı seçim sistemi	
Liste usulü çoğunluk	1946,1950,1954,1957 Milletvekili 1961 Cumhuriyet Senatosu Seçimleri
b.Nispi temsil esasına dayalı seçim sistemi	
Çevre barajlı d’Hont	1961 Milletvekili / 1964 Cumhuriyet Senatosu Seçimleri
Milli Bakiye	1965 Milletvekili / 1966 Cumhuriyet Senatosu Seçimleri
Barajsız d’Hont	1969, 1973, 1977 Milletvekili Seçimleri 1968,1973,1975,1977,1979 Cumhuriyet Senatosu Seçimleri
Çifte Barajlı d’Hont	1983 Milletvekili Seçimleri
Çifte Barajlı d’Hont + Kontenjan	1987,1991 Milletvekili Seçimleri
Ülke Barajlı d’Hont	1995,1999, 2002, 2007 Milletvekili Seçimleri

Kaynak: Erol Tuncer, 2006,s;169, Türkiye’de Seçim Uygulamaları/Sorunları

Ülkemizin geçirdiği seçim dönemlerinde uygulanan seçim sistemleri kısa denecek aralarla değişikliğe uğramıştır. Bunda iktidar partilerinin davranışları kadar yaşanan toplumsal bölünmelerin de etkisi vardır. Özellikle barajsız d’Hont sistemiyle gelen istikrarsız hükümetler halkta adil temsilden daha çok ülkenin sürekli büyümesi için gerekli huzur ortamını sağlayacak tek parti hükümetlerini tercih etme eğilimi uyandırmıştır. Nitekim 1983’den 1995 seçimlerine kadar da çifte barajlı seçim sistemi uygulanarak partilerin mecliste temsil edilmesi zorlaştırılmıştır.

Şu anda uygulanmakta olan ülke barajlı seçim sistemi de genel olarak ülke yapısına uygun olmakla beraber uzmanların üzerinde uzlaşarak değiştirilmesi gerektiğini söyledikleri yönü, ülke barajının %10 oranında olmasıdır.

Bilindiği gibi bu oran Avrupa ülkelerinde %3 civarlarında. Türkiye’de halk toplumsal talep bakımından son dönemlerde adil temsil ihtiyacını dile getirir olmuştur. Tekrar bir seçim sistemi krizi yaşanmadan ülke barajı düşürülür ve yeni partilerin meclise girip siyasi hayatın da dinamikleşmesine yol açmaları sağlanırsa önemli ve gerekli bir toplumsal ihtiyaç karşılanmış olacaktır.

III. Türkiye’de uygulanan seçim sistemleri sonucunda oluşan iktidar yapıları

Çok partili hayata geçişle beraber uygulanan farklı seçim sistemleri mevcut eksiklikleri gidermeye, halkın taleplerini karşılamaya yönelik olmuş bazen de iktidar partilerinin gelecek seçimlerde başarıyı sağlamaya yönelik politikalarının sonucu olmuştur. Fakat ne amaçla olursa olsun her zaman seçim sistemleriyle amaçlanan iktidar yapıları oluşturulamamıştır. Örneğin, tüm oyların değerlendirilmesine olanak sağlayan ve birçok partinin temsilini öngören milli bakiye sisteminin uygulandığı 1965 seçimlerinde AP tek parti olarak iktidara gelmiştir. Oysa; 1965 seçimlerine 1961 seçimlerine göre daha fazla parti katılmış ve Meclis’te daha parçalı bir kompozisyon oluşmuştur. Dikkat etmek gerekir ki, seçim sistemlerinin, yönetimde istikrar ilkesi ile bağdaşması zor bir yapıya sahip olması durumunda dahi, bir siyasi partinin tek başına iktidara gelmesi mümkün olabilmektedir.

Dolayısıyla, seçim sonunda ortaya çıkan tablonun belirlenmesinde, seçim sistemi yanında siyasi koşullar da önemlidir (Bahçeci,2005;368). Yine çifte barajlı d’Hont sisteminin uygulandığı 1991 seçimlerinde de hiçbir parti tek başına iktidara gelememiş ve koalisyon hükümeti kurulmak zorunda kalmıştır. Türkiye’de uygulanan seçim sistemleri sonucu oluşan iktidar yapılarını aşağıdaki tablo yardımıyla inceleyebiliriz.

Tablo-19: Türkiye’de uygulanan seçim sistemleri sonucu oluşan iktidar yapıları

SEÇİM DÖNEMİ	UYGULANAN SEÇİM SİSTEMİ	İKTİDAR YAPISI
1950	Liste usulü çoğunluk	Tek parti
1954	Liste usulü çoğunluk	Tek parti
1957	Liste usulü çoğunluk	Tek parti
1961	Çevre barajlı d’Hont	Koalisyon
1965	Milli Bakiye	Tek parti
1969	Barajsız d’Hont	Tek parti

1973	Barajsız d'Hont	Koalisyon
1977	Barajsız d'Hont	Koalisyon
1983	Çifte barajlı d'Hont	Tek parti
1987	Çifte barajlı d'Hont +kontenjan	Tek parti
1991	Çifte barajlı d'Hont +kontenjan	Koalisyon
1995	Ülke barajlı d'Hont	Koalisyon
1999	Ülke barajlı d'Hont	Koalisyon
2002	Ülke barajlı d'Hont	Tek parti
2007	Ülke barajlı d'Hont	Tek parti

IV.Uygulanan seçim sistemleri ile oluşan iktidar yapıları arasındaki ilişki

Yukarıdaki tablodan da görüldüğü üzere ülkemizde elliyi aşkın senede yedi farklı seçim sistemi uygulanmıştır. Çoğunluğa dayalı sistemle başlayan seçimler, temsilde adalete olan ihtiyaç nedeniyle 1961 yılından itibaren nispi temsil esasına göre uygulanmaya başlamıştır. Temsilde adaleti sağlamaya yönelik sistemler beraberinde koalisyon hükümetlerini ortaya çıkarmış ve ülkede istikrarsız bir siyasi hayat varlığını sürdürmüştür. Bunun üzerine de özellikle 1980 dönemindeki askeri yönetimin izlediği politika gereği tekrar yönetimde istikrar ilkesini hayata geçirme amacıyla seçim çevrelerinde ve ülke genelinde belirli bir kotayı aşma zorunluluğu getirilmiştir.

Seçim sistemlerinin sosyo-politik ihtiyaçlar gereği değiştirilmesi, aklımıza sistemlerin istenilen amaca ulaşip ulaşmadığı konusunda haklı bir soruyu getirmektedir. Bu amaçla uygulanan sistemlere ve ortaya çıkan iktidar yapılarına baktığımızda;

1969 seçimlerinde uygulanan barajsız d'Hont sisteminde nispi temsil esas gereği temsilde adaletin sağlanması ve büyük olasılıkla koalisyon hükümetinin kurulması gerekirken Demirel liderliğindeki AP oyların %46,5'ini alarak 256 milletvekili kazanmış ve tek başına iktidara gelmiştir.

1991 seçimlerinde, 1987 seçimlerinde olduğu gibi çifte barajlı+kontenjan sisteminin uygulandığını ve meclise girmenin zorlaştırıldığını görmekteyiz. Fakat; 1991'de seçimlere pek çok parti barajı aşabilmek için ittifak yaparak girdi. İttifaklar meyvasını verdi ve bu kez meclise beş parti girdi (Özkan, 2007;115). Bu şekilde de sistemin zorlamasına rağmen yönetimde istikrar gerçekleşmemiş ve koalisyon hükümeti başa geçmiş oldu.

23.7.1995 günlü ve 4121 sayılı Kanun ile Anayasa'nın 67. maddesinde yapılan değişiklik : ‘‘ Seçim kanunları, *temsilde adalet ve yönetimde istikrar* ilkelerini bağdaştıracak biçimde düzenlenir’’ şeklindeydi. Bu hüküm gereği çevre barajı kaldırılmış ve ülke barajlı d'Hont sistemi uygulanmaya başlanmıştır.

Halbuki, tablodan da görebildiğimiz gibi 1995 ve 1999'da koalisyon hükümetleriyle temsilde adalet ilkesi öne çıkmış, 2002 ve 2007 seçimlerinde ise yönetimde istikrar ilkesi gerçekleşmiştir. Öyle ki, 2002 seçimlerinde kullanılan oyların %45,3'ü parlamento dışı kalmış ve siyasal yaşamımızdaki en büyük temsil adaletsizliği yaşanmıştır (Tuncer,2006;182).

1950'den günümüze kadar yapılan seçimlerde en çok oyu alan partinin temsil edilme oranı ve aynı zamanda ülke genelinde temsil edilmeyen oy oranı aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo-20: Türkiye'deki seçimlerde temsil edilmeyen oy oranları

	Seçim Sistemi	1.Sırayı alan parti	1.partinin aldığı oy oranı %	1.partinin Temsil oranı %	Aşkın Temsil %	Temsil Edilmeyen Oy %	Hükümet Biçimi
1950	Liste usulü çoğunluk	DP	52.7	85.2	32.5	-	Tek partili
1954	Liste us. çoğunluk	DP	57.6	92.8	35.2	0.6	Tek partili
1957	Liste us. çoğunluk	DP	47.9	69.6	21.7	-	Tek partili
1961	Çevre baraj. d'Hont	CHP	36.7	38.5	1.8	-	Koalisyon
1965*	Milli Bakiye	AP	52.9	53.3	0.4/1.1	-	Tek partili
1969	Barajsız d'Hont	AP	46.5	56.9	10.4	-	Tek partili
1973	Barajsız d'Hont	CHP	33.3	41.1	7.8	0.6	Koalisyon
1977	Barajsız d'Hont	CHP	41.4	47.3	5.9	0.5	Koalisyon
1983	Çifte barajlı d'Hont	ANAP	45.1	53.0	7.9	-	Tek partili
1987	Çifte barajlı d'Hont+kont.	ANAP	36.3	64.9	28.6	19.4	Tek partili

1991	Çifte barajlı d'Hont+kont.	DYP	27.0	39.5	12.5	0.4	Koalisyon
1995	Ülke barajlı d'Hont	RP	21.4	28.7	7.3	14.0	Koalisyon
1999	Ülke barajlı d'Hont	DSP	22.2	24.7	2.5	18.3	Koalisyon
2002	Ülke barajlı d'Hont	AKP	34.3	66.0	31.7	45.3	Tek partili

Kaynak: Erol Tuncer, 2006,s;173 Türkiye’de Seçim Uygulamaları / Sorunları

(*) 1965 seçimlerinde aşkın temsil oranları; birinci sıradaki AP için (0.4), ikinci sıradaki parti CHP için (1.1) olarak gerçekleşmiştir.

V.Türkiye’deki seçim sistemi-%10 barajı ve AİHM’nin ilgili kararı

Türkiye’de 1946’dan günümüze kadar uygulanan farklı seçim sistemleri yukarıda açıklandığı üzere kimi zaman temsilde adaleti sağlamış kimi zaman da istikrarlı tek parti yönetimlerinin başa geçmesini mümkün hale getirmiştir. Bu değişiklikler toplumsal ihtiyaçlara cevap olarak hayata geçirildiği kadar mevcut iktidarların çıkarları gereği de işler hale getirilmiştir. Öyle ki, iki dönem üst üste iktidar olan bir partinin, gelecek seçimlerde yeterli oyu alamayacağını fark edince yaptığı ilk iş seçim sistemini değiştirmek olmuştur.

Bugün uygulanmakta olan ülke barajlı seçim sisteminde nispi temsil esasıyla temsilde adalet, %10’luk ülke barajıyla da belirli bir istikrar sağlanmaya çalışılmaktadır. Fakat ülkedeki toplumsal dinamikler nedeniyle %10’luk ülke barajı, mecliste temsil edilmek için oldukça yüksek bir orandır. Bu sebeple de özellikle 2002 seçimlerinde görülen türde aşırı temsil adaletsizliklerine rastlanmaktadır. 2002 milletvekili genel seçimlerinde tek partili hükümet yapısının ortaya çıkmasıyla birlikte %45,3 oranında oy temsil edilmemiş ve parlamentoya yalnızca iki parti girebilmiştir. Benzer şekilde 1995 ve 1999 seçimlerinde Meclis dışında kalan %14,0 ve %18,3 oranlarındaki oylara karşın seçimlerden tek partili hükümet çıkmamıştır. Yani istikrar uğruna ağır bir bedel ödendiği halde istenilen sonuç elde edilememiştir.

(Tuncer,2006;176)

2002 seçimlerinin bu şekilde sonuçlanması toplumun belli kesimlerinde genelde uygulanan seçim sistemine özeldi ise %10’luk ülke barajına karşı tepkilere yol açmıştır. 2003 yılında, kapatılan DEHAP’ın üyeleri Resul Sadak ve Mehmet Yumak AİHM’ye, AİHS’nin özgür seçimleri konu alan ek protokolünün 3.maddesine dayanarak %10’luk seçim barajının seçmenlerin kendilerini özgürce ifade edebilme haklarına engel teşkil ettiği gerekçesiyle dava açmışlardır.

AİHM ise 30 Ocak 2007 kararında %10'luk ülke barajının gerekliliğini "Türkiye'de özellikle 1970'li yıllardaki istikrarsızlığın göz önünde tutulduğu" gerekçesiyle ve TBMM'nin "aşırı şekilde bölünmesi ve işlevsiz hale gelmesini" önlemesi nedeniyle açıklamıştır. 8 Temmuz 2008 tarihli kararında da söz konusu barajın uygulanması ile "insan hakları ihlalinde bulunulmadığı" görüşünü teyit etmiştir.

Türkiye'de söz konusu barajın fazlalığından hemen her parti şikayet etmekte, halkın çoğunluğu, görüşünü yansıtan partinin barajın yüksekliği nedeniyle Meclis'te temsil hakkı elde edememesine karşı çıkmaktayken ve onlarca uzman barajın düşürülmesi için talepte bulunurken AİHM mevcut toplumsal ihtiyaçları göz ardı ederek böyle bir karara varmıştır. Kararın niteliğini değerlendirirken seçimlerle ilgili Avrupa ülkelerinde uygulanan barajların %1 ile %5 arasında değiştiğini söylemenin de gerekli olduğu açıktır. AİHM'nin birçok davada karar verirken kriterlerini "modern, demokratik" Avrupa ülkelerinin uygulamalarına göre belirlediği de bilinmektedir. Buna rağmen demokrasinin iyileştirilmeye çalışıldığı Türkiye'de farklı fikirlerin temsiline değil istikrarın sağlanmasına ihtiyaç olduğu AİHM kararıyla da kesinleşmiştir!

Anayasa'da belirtildiği gibi seçimlerin yönetimde istikrar ve temsilde adalet ilkelerini sağlamaya yönelik olması için yapılan düzenlemelerin çoğu amacına ulaşmaktadır. Bugün dünyanın diğer demokratik ülkelerinin çoğunda da çoğunluk esasına dayalı sistemler terkedilmiş ve nispi temsil esasına dayalı seçimler uygulanır olmuştur. Ülkemizde de bu uygulama devam etmektedir. Yalnız, geçmişteki olumsuz deneyimler yönetimleri "istikrar" ilkesini ön planda tutmaya itmektedir. Halbuki, bugün Türkiye'de adaletsiz temsil olgusuyla karşı kaşıya kalan seçmenler siyasi hayata katılımdan vazgeçmekte, sisteme olan inançlarını yitirmekteler. Sözün kısası, Türk seçim sisteminin düzeltilmesi gereken noktası, farklı fikirlerin temsiline imkan veren bir yapıda olmamasıdır. Bunun yolu da ülke barajının biraz daha aşağılara çekilmesinden geçmektedir.

C. TÜRKİYE'DE UYGULANAN MEVCUT SEÇİM SİSTEMİNİN ELEŞTİRİLERİ VE SİSTEM DEĞİŞİKLİĞİ İÇİN ÖNERİLER

Yalnızca Türkiye'de değil seçimlerin uygulandığı her ülkede mevcut sistemi eleştiren, ülke yapısına daha uygun! bir seçim sistemini öneren kesimler bulunmaktadır. Ülkemizde de farklı sistemlerin uygulandığı her dönemde yeni bir sisteme geçilmesinin gerekliliğinden söz edilmiş ve bunun için çalışmalarda bulunulmuştur. Nitekim, sık denecek aralıklarla seçim sistemlerimiz değişmiştir.

Bugün de Türkiye’de uygulanan seçim sisteminin iyileştirilmeye ihtiyacı olduğu çeşitli kesimlerce dile getirilmektedir. Sisteme yöneltilen eleştiriler, genel itibariyle Meclis dışı kalan partilerden gelmekle beraber bugün halkın büyük kısmında da sistem ile ilgili birtakım memnuniyetsizlikler vardır. Biz de bu bölümde sisteme getirilen eleştirilerin yoğunlaştığı noktaları ve bu aksayan yönlerin düzeltilmesine ilişkin önlemleri ele alacağız.

I.Mevcut Sistemin Eleştirisi

Kullanmakta olduğumuz nispi temsil esasına dayanan ülke barajlı seçim sistemine yönelik eleştirilere geçmeden önce Seyfeddin Gürsel ve Erhan Bozdağ’ın hazırlamış oldukları çalışmada belirtilen, sistemin taşıdığı özelliklerin sınıflandırılmasına yer vereceğiz. Buna göre;

- Çok küçük (2 milletvekili) ile çok büyük (24 milletvekili) seçim çevrelerini içermektedir. Ortalama seçim çevresi büyüklüğü 7 civarındadır.
- Parlamentoda mevcut 550 sandalyeyi illere (İstanbul, Ankara ve İzmir dışında illerle seçim çevreleri örtüşüyor) dağıtırken, küçük illeri kayırmaktadır. Küçük iller daha çok kırsal ağırlıklı yörelerde bulunduğundan kırsal seçmen kayırlanmış olmaktadır. Diğer bir ifadeyle, seçmenleri ağırlıklı olarak bu yörelerde yaşayan partiler aşırı temsil edilmektedir.
- Seçim teknik deyimle ‘‘kategorik’’tir. Seçmenin tek bir oyu bulunmaktadır ve bu oyla ancak birinci tercih ettiği partiyi destekleyebilmektedir. Partiler arası açık ve yasal ittifak olanağı, sistemden dışlanmış durumdadır.
- Partiler seçim çevrelerinde sandalyeler kazansalar bile, parlamentoda temsil edilebilmeleri için ülke genelinde en az %10 oy almaları gerekmektedir.
- Bu ülke barajını aşan partiler her seçim çevresinde aldıkları oy oranına bağlı olarak o seçim çevresindeki mevcut sandalyeleri d’Hont sayım kuralına göre paylaşılmaktadırlar.

1995 yılından en son yapılan 2007 milletvekili genel seçimlerine kadar uygulanmakta olan ülke barajlı d’Hont sistemine çeşitli eleştiriler getirilmektedir. Bu eleştiriler bazı noktalarda toplumun çoğunluğu tarafından da benimsenmektedir.

Günümüzde uygulanan sisteme yönelik eleştirilerin en önemli ve kapsamlı olanları şu şekildedir:

- Milletvekili adaylarının genel merkezlerce belirleniyor olması,
- Milletvekillerinin illere tahsisinde adaletsizliklerin ortaya çıkması,
- Seçim barajının %10 gibi yüksek bir oran olması,
- Seçim çevrelerinin çok geniş olması.

TÜSİAD'ın kapsamlı bir şekilde yaptığı ve 2001 yılında yayımlanan Seçim Sistemi ve Siyasi Partiler adlı araştırmasında halka seçim sistemi değişikliği konusunda görüşü sorulduğunda %65'lik bir kesimden "değişiklik konusunun tartışılmasında fayda olduğu" cevabı alınmıştır. Daha sonra bazı politikacı ve uzmanların eleştirileri çalışmaya eklenmiştir. Biz de bu eleştiriler doğrultusunda bir sistem analizi yapacağız.

Milletvekili adaylarının belirlenme şekli: Milletvekili adaylarının belirlenme şekli hem ülkedeki demokrasi adına hem de oylarıyla vekillerini seçen halk adına önemli bir yere sahiptir. Parti içi demokrasinin en önemli ölçütlerinden birisi olan aday belirleme yöntemi (Zeuner,1967;108), parti içi demokrasinin gerçekleşmesi, demokratik rejimin ve siyasal sürecin sağlıklı işlemesi (Gülsoy,2006;126) ve halkın iradesinin parlamentoya daha iyi yansması açısından büyük önem arz etmektedir. Nasıl ki siyasi partiler, demokrasinin vazgeçilmez unsurları ise aday tespit yönteminin demokratik olması da parti içi demokrasinin vazgeçilmez ilkesidir (Aydın,2007;4).

Siyasi Partiler Kanunu'nun 37. maddesine göre *siyasi partiler milletvekili adaylarının tespitini, tüzüklerinde belirleyecekleri usul ve esaslardan herhangi biri veya birkaçı ile yapabilirler. Yani bugünkü yasa gereği siyasi partiler, milletvekili belirleme yönünden geniş bir hareket serbestisine sahiptirler. Yasada belirtilen milletvekili belirleme şekilleri aşağıdakilerden biri ya da birkaçı şeklinde olabilir.*

- Merkez yoklaması
- Aday yoklaması
- Önseçim usulü

Merkez yoklaması sisteminde milletvekili adayları parti genel merkezince belirlenir ve parti yapısında güçlü bir lider oluşur. Bu şekilde halk seçeceği milletvekillerini tanımaz ve demokrasinin temel ilkeleri zarar görmüş olur.

Aday yoklamasında milletvekili adayları, parti tüzüklerinde gösterilen görevlere getirilmiş kişiler tarafından seçimle belirlenir. Merkez yoklamasına göre daha demokratik bir yöntemdir.

Önseçim usulünde ise bir seçim çevresindeki tüm parti üyelerinin yapacağı seçimle milletvekili adayları belirlenir. Tüm yöntemler arasında en demokratik olanı önseçim usulüdür. Türkiye'de bu yöntem önerilmekle beraber üye kayıtlarının sağlıklı olması sebebiyle bazı sorunların ortaya çıkacağı belirtilmektedir.

Aday belirleme yöntemleri tek tek incelendiğinde, merkez yoklamasının demokratik olmadığı, aday yoklamasının merkez yoklamasına göre daha demokratik olduğu ancak delege seçimlerinde yaşanan sıkıntılar nedeniyle tam olarak fonksiyonunu icra edemediği, önseçimin en adil ve demokratik yöntem olduğu ve milli iradeyi daha doğru yansıttığı söylenebilir (Aydın,2007;25).

TÜSİAD'ın yaptırdığı araştırma sonuçlarına göre de "seçmen beğenirse de partilerin aday gösterdiği kişiler milletvekili seçilebiliyor" şeklindeki sistem eleştirisine halktan %84,8 oranında katılım olmuştur (TÜSİAD, 2001).

Milletvekillerinin illere tahsisinde ortaya çıkan adaletsizlikler: Milletvekillerinin illere tahsis yönteminde uygulanan mevcut modelde, nüfus dikkate alınmaksızın her ilde önce bir milletvekili tahsis edilmekte daha sonra kalan milletvekilleri de nüfusa göre dağıtılmaktadır. Bu şekilde ortaya çıkan temsil adaletsizliğinin sebebi nüfusu az olan illerin daha yüksek oranda temsil edilmesidir.

Bu sisteme yönelik olarak hemen her parti adaletsizliği kabul etmekte yalnızca İP, mevcut yöntemden yararlanan daha az gelişmiş illerin tercihlerinin Meclis'e daha ağırlıklı yansımalarının "daha demokratik" olduğunu ileri sürmektedir (TÜSİAD,2001).

Sisteme yönelik olarak, milletvekili tahsisinin her ilin nüfusuna göre ayrı ayrı belirlenmesi gerekliliği ya da dar bölge uygulamasına geçilmesi gibi öneriler bulunmaktadır. Bu önerilere son kısımda ayrıntılı değinilecektir.

Seçim barajının %10 oranında olması: Çoğulcu demokratik sistemlerin temeli olan seçimlerde farklı görüşte olan kesimlerin parlamentoda temsiline olanak vermesi açısından nispi temsil esasına dayalı seçim sistemleri, dünyanın birçok yerinde olduğu gibi Türkiye'de de (1961 yılı itibarıyla) uygulanmaktadır. Fakat, ülkemizin içinde barındırdığı birtakım özel yapısal birimlerin varlığı ve kesimler arası uzlaşmanın sağlanamaması dolayısıyla ülkemizde bu çoğulcu sistemi bir bakıma sınırlandırması için baraj uygulaması getirilmiştir.

Öyle ki kimi zaman hem seçim çevresi hem de ülke barajı aynı anda uygulanmış, partilerin Meclis'te temsili zorlaştırılmıştır. Bugün uygulanmakta olan yalnızca ülke barajlı nispi temsil sistemidir. Esasında genel olarak şu andaki seçim sisteminin uygunluğu kabul edilmektedir. Fakat, baraj oranının bu derece yüksek olmasının demokratik sistemin işlemlerini zorlaştırdığı da bilinmektedir.

Bazı illerde yarıdan fazla oy almasına rağmen birçok parti ülke barajını aşamaması sebebiyle parlamentoda temsil edilememektedir. Bu hem birçok oyun boşa gitmesine, hem de oy verdiği partinin

Meclis'e giremediğini gören halkta güvensizliğe yol açmaktadır. Ayrıca siyasi zeminde yeni ve farklı fikirleri savunan küçük partilerin yok olup gitmesi, iktidarın yıllarca aynı parti ya da partilerce sürdürülmesi de ülke barajının yüksek olmasının sebep olduğu önemli sorunlardır.

Yukarıda sayılan sebepler nedeniyle ülke barajının tamamen kaldırılmak yerine yine istikrarı sağlamaya yönelik olarak fakat daha düşük bir seviyede uygulanması önerilmektedir. Bu oranın ne olacağı konusunda da çeşitli görüşler mevcut olmakla beraber, Avrupa'da uygulanan sistemlerde %3 ve %5 civarında olan barajların ülkemizde de bu civarlarda olması gerektiği söylenmektedir. Bu sayede hem çok küçük oy oranına sahip partilerin temsil edilmesi zorlaşacak ve korkulan istikrarsız yönetimler oluşmayacak hem de ülkede az denilmeyecek ölçüde oy alan partilerin temsil edilmesi sağlanarak çoğulcu demokrasi uygulanmış olacaktır.

Seçim çevrelerinin genişliği: Seçim çevrelerinin oluşturulması bir yandan seçilecek parlamento üye sayısının belirlenmesine, öte yandan da seçmenlerin aynı oranda temsil edilmesine bağlıdır. Öyle ki; seçim çevrelerinin dar ya da geniş oluşu kararı seçim sistemi türü için de belirleyici bir etken olmaktadır (Yavaşgel,2004;106). Seçim çevrelerinin büyüklüğü terimiyle kastedilen seçim çevresinin coğrafi büyüklüğü veya seçmen sayısı değil, o çevrenin çıkaracağı milletvekili sayısıdır (Özbudun,1995;7).

Bugünkü seçim sistemimizde uygulanmakta olan seçim çevrelerinin geniş olduğu modelde halk, seçeceği milletvekillerini tanımadan, sorun ya da ihtiyacını vekiline iletme fırsatı bulamadan oylama yapmaktadır. Bu da aslında bir "demokrasi oyunu" oynandığının bir göstergesidir.

TÜSİAD'ın söz konusu araştırmasında "Seçim çevreleri çok büyük olduğu için seçmenler oy verdiği partinin adaylarını tanımıyor" eleştirisine %86,5 oranında bir katılım olmuştur. Yine aynı araştırmaya göre seçmenlerin %85'i partilerin milletvekili adaylarını tanımayı önemli ya da çok önemli saymaktadır.

Seçim çevrelerinin en az 5, en çok 13 milletvekili çıkaracak şekilde düzenlenmesi getirilen önlemler arasındadır. Bu sayede bugünkü sistemin daha iyi işleyeceği savunulmaktadır (Erdem,TÜSİAD,2001). Ayrıca Süheyl Batum'un getirdiği öneriye göre dar bölge uygulamasına geçilerek milletvekillerinin illere tahsisinde yaşanan adaletsizlikler de giderilebilecektir. Dar bölge sistemi birçok uzman tarafından temsilde adaleti sağlamak adına öneriliyor olsa da bu sistemin bölgesel nüfuz sahibi kişilere yarayacağı, özellikle bazı bölgelerde demokrasinin uygulanmasına olanak bırakmayacağı da belirtilen olumsuzluklarıdır.

II. Türkiye’de Uygulanan Mevcut Seçim Sisteminde Yapılması Önerilen Değişiklikler

Ülkemizde uygulanmakta olan seçim sistemi ve ortaya çıkan iktidar yapılarından memnun olan kesimler olduğu kadar, bu sistemin toplumsal uzlaşmayı sağlamadığı, yeni fikirlerin oluşumuna olanak vermediği, halk ile milletvekilleri arasında gerekli bağı kuramadığı gerekçeleriyle sistemde birtakım değişiklikler yapılması gerektiğini savunan oldukça geniş bir kitle mevcuttur. Bu kitlenin içerisinde işçi sendikaları, işadamları, alanda uzman akademisyenler ve partilerin hitabettiği halk kesimi girmektedir.

Bu bölümde TÜSİAD’ın 2001 yılında yayımlanan Seçim Sistemi ve Siyasi Partiler Araştırması kapsamında işçi sendikalarının görüş ve önerileri ile konunun uzmanlarıyla yapılan değerlendirmelerden faydalanılacaktır.

Türk-İş Sendikası Genel Başkan Danışmanı Yıldırım Koç ile yapılan görüşmelerde, sendika olarak ‘‘temsilde adalet’’ ilkesini ‘‘yönetimde istikrar’’ ilkesine göre öncelikle tercih ettiklerini, tek parti hükümetleri yerine koalisyon hükümetlerinin daha ılımlı politikalar izleyeceğine inandıklarını söylemiştir. Ayrıca birçok kesim tarafından önerilen iki turlu ya da dar bölgeli seçim sisteminin uygun olmadığını belirtmiştir. Gerekçe olarak da iki turlu sistemin temsilde adalet ilkesiyle bağdaşmayan sonuçlar vermesi, dar bölgede de bölgelerin belirlenme şeklinin sorunlar çıkaracak olması gösterilmiştir. Seçimlerden önce partilerin ittifak oluşturmalarına yönelik konuda ise Koç, siyasi görüş ve program konusunda birbirine yakın partilerin rekabet etmek yerine işbirliği içinde olmalarını savunmuştur. Uygulanacak yeni bir seçim sistemi olarak da %3-4 oranında düşük bir baraj uygulamasıyla ‘‘milli bakiye’’ sistemine benzer bir seçim sistemi önerilmiştir. Son olarak tercihli oy uygulamasının kullanılabileceği fakat bundan önce milletvekili adaylarının belirlenmesinde önseçim usulünü tercih ettiklerini belirtmiştir.

Hak-İş Genel Başkanlık Danışmanı Osman Yıldız ile yapılan görüşmelerde bazı konularda farklı bakış açılarının sergilendiğini görebilmekteyiz. Örneğin, Yıldız’a göre milletvekili adaylarının belirlenmesinde önseçim benzeri bir usulün yasayla zorunlu kılınması zaruri değildir. Önseçim kabul edildiği takdirde de milletvekillerinin ne kadarının önseçimle ne kadarının genel merkezlerce belirleneceğinin parti tüzüklerine bırakılması gereklidir. Çünkü, bir partiye oy verecek seçmenin o parti liderine güvenmesi gerekir. Seçim ittifaklarına tamamen karşı olmamakla beraber başka partilerle ittifak yaparak seçime girmenin siyasi parti tanımına aykırı olduğunu vurgulamıştır. Türk-İş gibi Hak-İş yetkilisi de tek parti hükümetleri yerine koalisyon hükümetlerinin Türkiye için daha uygun olduğunu belirtmiştir.

KESK, TESK ve DİSK yetkilileriyle yapılan görüşmelerde ise oluşturulacak koalisyonların seçim sonrasında değil seçimler öncesinde belirlenmesinin seçmenler ve seçim sonuçları açısından daha uygun olduğunu belirtmişlerdir. Aynı zamanda milletvekili adaylarının önseçimlerle belirlenmesinin ve bu önseçimlere de tüm parti üyelerinin katılması gerektiğinin altını çizmişlerdir. Tercihli oy uygulamasında ise TESK yetkilisi bu tür bir sistemin uygun olduğunu DİSK ve KESK yetkilileri ise parti üyelerince belirlenmiş aday listelerinin daha sağlıklı olduğunu söylemişlerdir.

Prof. Dr. Erdoğan Teziç ile yapılan görüşmede %10 oranında uygulanan barajın yanlış bir uygulama olduğu ve yanlış sonuçlar verdiği saptanmıştır. Teziç'e göre bugün Türkiye'deki asıl sorun partilerin kimliklerinin oluşmamış olmasıdır. Bu durumun gittikçe artması da ülkedeki baraj uygulamasıyla yakından ilgilidir. Ülke barajı yeni partilerin oluşumuna imkan vermemektedir. Teziç'in bu konuya getirdiği öneri, barajın daha düşük bir oranda uygulanmasıdır. Dar bölge uygulamasının ise Türkiye için uygun olmadığını, bazı bölgelerde devam etmekte olan yarı feodal sistemlerden dolayı parti disiplininin zayıflayacağını, yerel güç sahiplerinin seçimlerde etkili olacağını söylemiştir. Teziç parti ittifaklarına olumlu bakmakta ve ülkede koalisyon hükümetlerinin de uzlaşmaya giderek etkili olabileceklerini düşünmektedir.

Tarhan Erdem'e göre de uygulanan baraj oranı çok yüksektir ve bu oran düşürülmelidir. Ayrıca ülke barajı kaldırılırsa bu durumda partiler seçimlerden önce birbiriyle ittifak kurmalı ve kurulacak koalisyonlar belirlenmelidir. Seçim sisteminde iki turlu dar bölge usulünün uygulanmasının ise Türkiye'de önemli sorunlara yol açacağı kanaatindedir. Erdem, iki turlu sistemin farklı siyasal akımların ortaya çıkmasını engelleyeceğini, dar bölge sisteminde ise bölgesel güçlerin nüfuzlarını arttıracığını söylemekte bugünkü sistemin bile dar bölgeden daha iyi olduğunu düşünmektedir.

Ersin Kalaycıoğlu'nun sistem ile yaptığı yorumlarda da yine barajın düşürülmesi gerektiğinden söz edildiğini görüyoruz. Dar bölge sistemiyle tek parti hükümetlerinin kurulacağını düşünenlere ise Fransa örneğiyle karşı çıkmaktadır. İki turlu seçimlerin yapılmasıyla da Türkiye'de radikal partilerin yükseleceğini söylemiştir. Hükümet yapısı olarak da koalisyon hükümetlerinin daha çoğulcu olduğu ve ülkenin yapısı gereği Türkiye'de bu tür hükümetlerin daha gerekli olduğu görüşündedir.

Sühey Batum ise diğer uzmanlardan farklı olarak Türkiye'de siyasi parti liderlerinin ağırlığının azaltılması için dar bölge sisteminin uygulanması gerektiğini söylemektedir. Sisteme yönelik düzenleyici önlemleri ise dar bölge, iki turlu ve nispi temsille düzeltilmiş bir seçim sistemini içermektedir.

Seyfeddin Gürsel ve Erhan Bozdağ'ın 2004 yılında hazırladıkları raporda yer alan öneriler ise şöyledir (Gürsel,Bozdağ,2004;37);

- Siyasal parçalanmışlık devam ettiği sürece mevcut seçim sisteminin üç temel sorununa birden çözüm bulmak olanak dışıdır. Eğer temsil adaletini daha çok önemsiyorsak mevcut sistemde kısmi bir reform yaparak bu sorunu çözebiliriz. Örneğin, barajın %5'e indirilmesi ve oy birleştirmesi şeklinde ittifaklara izin verilmesi, temsil adaletini büyük ölçüde sağlayacaktır. Bu kısmi reform, aynı zamanda meşruiyet sorununu da çözecektir; partiler parlamentoda aldıkları oy oranlarına yakın oranlarda temsil edildikleri ölçüde bir partinin çok düşük bir azınlık oyu ile parlamentoda mutlak çoğunluğu sağlaması da olanaksızlaşacaktır. Buna karşılık sistemin nisbiliğini arttıran değişiklikler yönetim istikrarı sorununa çözüm getirmediikleri gibi bu sorunu daha da ağırlaştırabilirler.
- Eğer, yönetim istikrarını temsil adaletinden daha çok önemsiyorsak, ittifakları teşvik eden, seçmenlerin birinci tercihlerinin yanı sıra ikinci ya da üçüncü tercihlerini de hesaba katan, böylelikle seçmenlerin çoğunluk tercihinin ortaya çıkmasını kolaylaştıran bir sistemi tercih etmek durumundayız. Aynı zamanda temsil adaletsizliğinin de çok fazla artmamasını arzuluysak, sisteme nisbiliği dahil etmek zorundayız.

Bu temel ilkelere cevap veren seçim sisteminin karma nitelikli bir sistem olarak tasarlanması gerekiyor.

- Önerdiğimiz Karma Seçim Sistemi'nde 257 sandalye, temel karakteri nisbi temsil olan bir sistemler 293 sandalye ise dar bölgelerde (tek sandalye) iki turlu bir sistemle belirlenmektedir. Nisbi sistemde ortalama seçim çevresi büyüklüğü (sandalye sayısı) yaklaşık 3.5 olmakta, sandalye dağıtım formülü de d'Hont olarak önerilmektedir. Ayrıca, partiler bu sistemde oy birleştirmesi şeklini alan ittifaklar yapma hakkına sahiptirler. Önde olan partiye ya da partiler bloğuna prim veren bu sistemde (yönetimde istikrar hedefi) barajın %5'e çekilmesinin gerekli olduğunu (temsilde adaleti) düşünüyoruz. Dar bölgelerde ikinci tura katılabilmek için birinci tur barajı, geçerli oyların %15'i olarak belirlenmiştir.
- Önerilen Karma Seçim Sistemi, partileri daha ilk turdan itibaren aralarında ittifaklar kurmaya güçlü bir şekilde teşvik eden bir sistemdir. Amaç, seçmenin karşısına ortak hükümet seçeneklerinin çıkmasıdır. Bu seçeneklerden birisi seçmenin çoğunluğunun desteğine sahip ise, sistem bu seçeneğin parlamentoda çoğunluğu sağlamasına olanak

tanılmaktadır. Böylece güçlü ve tutarlı hükümetlerin (bunlar koalisyon hükümetleri olsalar bile) kurulması, büyük ölçüde kolaylaşmış olmaktadır.

D.Sonuç

Modern çoğulcu demokrasilerin temel taşı olan seçimler, çoğunluk esasına dayanan ve nispi temsil esasına dayanan sistemler şeklinde uygulanabilmektedir. Hangi seçim sisteminin uygulanacağına karar verilmesi ülkenin siyasi kültür düzeyi, tarihsel ve toplumsal dokusu ve belirlenen siyasi rejim amaçlarıyla bağlantılıdır. Bu kararın sağlıklı verilmesi için önemli sosyolojik araştırmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Nitekim, ülkemizde çok sık denecek aralıklarla seçim sistemleri değiştirilmiştir. Her seçim sistemi kendi içinde olumlu ve olumsuz yönleri barındırmakla beraber toplum bu değişikliğe ayak uydurmadan ya yeni bir seçim sistemine geçilmiş ya da askeri darbelerle sistemi duraklatan müdahaleler yaşanmıştır.

Seçim sistemlerinin ‘‘yönetimde istikrar’’ ve ‘‘temsilde adalet’’ olarak tanımladığımız iki tür yararından söz edilebilir. Ancak her iki ilkenin de çok önemli olmasına karşın bir arada bulunması çok zordur. Çoğunluk esasına dayanan seçim sistemleri yönetimde istikrar ilkesini hayata geçirirken, nispi temsil esasına dayanan sistemlerde temsilde adalet ilkesinin uygulanabildiğini görmekteyiz. Bu iki seçim sistemi aslında en uç sınırları oluşturmaktadır. Bu sistemler arasında birçok seçim sistemi uygulamaları vardır.

Ülkemizdeki uygulamalara baktığımızda çoğunluğa dayanan sistemle başlayan seçim serüvenleri nispi temsil esasına dayanan sistemle devam etmektedir. Yapılan değişiklikler genelde toplumsal ihtiyaca cevap verme kaygısı taşıırken kimi dönemlerde de iktidarların çıkarları doğrultusunda şekillenmiştir. Tek parti iktidarına son vermek için nispi temsile başvurulmuş, bu sistemde ortaya çıkan koalisyon hükümetlerinin istikrarsızlıklarından dolayı da baraj uygulamaları başlamıştır. Günümüzdeki değişim taleplerinde de son yıllarda tek parti iktidarının oluşmasıyla meydana gelen bir ‘‘çoğulculuk’’ isteği artış göstermiştir. Tabii bunda 2002 yılında yalpan genel seçimlerde temsil edilmeyen %45,3 oranındaki oyun da etkisi büyüktür.

Son yıllarda yapılan seçimlerde temsil edilmeyen oy oranının bu derece yüksek olması halkta sisteme karşı bir güvensizlik yaratmıştır. Temsil adaletsizliğine yol açan en önemli faktör olarak %10’luk ülke barajı gösterilmektedir. Nispi temsil esasına göre bu derece yüksek olmaması gereken parlamento dışı oy oranı, yüksek ülke barajı uygulamasından beslenmektedir. Bu nedenle bu oranın Avrupa ülkelerinde olduğu gibi %5 civarına düşürülmesi bugün tartışılan en önemli konular arasındadır. Fakat, AİHM’nin bu konuda verdiği önemli bir karar da uygulanan %10’luk ülke barajının normal olduğu yönündeki karardır. Tabii burada verilen karara nelerin dikkate alınarak

ulaşıldığı önemli bir sorundur. Yalnızca, modern Avrupa demokrasilerinin örnek teşkil etmediği açıktır!

Türkiye için son derece önemli olan seçim sistemi tartışmalarında özellikle

- Ülke barajının %5 civarına düşürülmesi,
- Milletvekili adaylarını belirlemede parti merkezlerine kısıtlı bir hak tanınması ve adayların önseçim benzeri usullerle belirlenmesi,
- Seçim çevrelerinin küçültülerek seçmen ile vekil arasındaki diyalogun attırılması,
- Milletvekillerinin illere tahsisinde illerin nüfusuna göre belirleme yapılması gibi öneriler mevcuttur.

Bugün Türkiye'nin içinde bulunduğu bu tartışmalı ve belirsiz durum yine siyasi partilerin, yönetim kadrolarının bilinçli bir şekilde halktan aldıkları istekler doğrultusunda aralarında uzlaşarak getirecekleri yeniliklerle aşılabacaktır. Bunun için de önemli bir iletişim ağına gerek vardır. Seçimlerin söz konusu olduğu bir alanda siyasal iletişimin önemi bir kez daha ortaya çıkmaktadır. Bizler de hem partilerin kendi aralarında hem de seçmen ile kurdukları doğru iletişim sayesinde ihtiyaç duyulan iyileştirmelerin en kısa sürede gerçekleştirileceğine inanmaktayız.

Kaynakça

Abdullah ÖZKAN (2007), Siyasal İletişim Stratejileri, TASAM Yay. İstanbul

Arend LİJPHART (1994), Electoral Systems and Party Systems. Oxford University Pres, Oxford

Barış BAHÇECİ (2005), 1982 Anayasası Döneminde Çoğulcu Demokrasi Açısından Milletvekili Seçimi Hukukunda Karşılaşılan Sorunlar, A.Ü.H.F.D.

Bodo ZEUNER (1967), Innerparteiliche Demokratie.(Çev:Fuat Akar). Colloguium Verlag, Berlin

Emine YAVAŞGEL (2004), Temsilde Adalet ve Yönetimde İstikrar Açısından seçim Sistemleri ve Türkiye'deki Durum, Nobel Yay.

Erdoğan GÜNAL (2005), Türkiye'de Seçim Sistemlerinin Siyasal Kurumlar Üzerindeki Etkileri, Turhan Kitabevi, Ankara

Erdoğan TEZİÇ - Necmi YÜZBAŞIOĞLU (2001), Siyasi Partiler ve Milletvekili Seçim Kanunlarına İlişkin Görüşler, TÜGİAD

Ergun ÖZBUDUN (1995), Seçim Sistemleri ve Türkiye, A.Ü.H.F.D

Erol TUNCER (2006), Türkiye’de Seçim Uygulamaları / Sorunları Işığında Temsilde Adalet – Yönetimde İstikrar İlkelerinin İşlevselliği

Hikmet Sami TÜRK (2006), “Seçim, Seçim Sistemleri ve Anayasal Tercih”, Anayasa Yargısı, <http://www.anayasa.gov.tr/eskisite/anyarg23/turk.pdf>

Jean-Marie COTTERET / Claude EMERİ (1975), Seçim Sistemleri. (Çev:Tanju Gökçöl), Gelişim Yay. İstanbul

Kemal GÖZLER (2004), Anayasa Hukuku’na Giriş. Ekin Kitabevi, Bursa

Maurice DUVERGER (1986), Siyasal Rejimler, (Çev:Teoman Tunçdoğan), İstanbul

M.Ali AYDIN (2007), Milletvekili Adaylarının Belirlenme Usulü ve Önseçim, Yasama Dergisi Sayı:5, Nisan-Mayıs-Haziran

M.Tevfik GÜLSOY (2006), Milletvekili Seçimlerinde Siyasal Parti Adaylarının Tespiti, Ü.H.F.D. Cilt:X, S:3-4, Erzincan

Safiye ATEŞ (2006), Demokratik Seçim Sistemleri, <http://www.universite-toplum.org/pdf/pdf.php?id=290>

Seyfeddin GÜRSEL – Erhan BOZDAĞ (2004), Karma Seçim Sistemi ve Siyasal İstikrar, Görüş, Mart 2004 ,İstanbul

TÜSİAD (2001), Seçim Sistemi ve Siyasi Partiler Araştırması. (Tarhan ERDEM, Erdoğan TEZİÇ, Ersin KALAYCIOĞLU, Süheyl BATUM ve işçi sendikaları yetkililerinden yapılan alıntılara da bu kaynaktan ulaşılmıştır.)

Uğur YENİDOĞAN (2005), Vatandaşlık Bilgisi

Yaşar SARIBAY (2001), Türkiye’de Demokrasi ve Politik Partiler, Alfa Yay.İstanbul